

13. Yurchak, O. et al. (2019). *Landscape Industry 4.0 in Ukraine*, APPAU, Kyiv, Ukraine, 76 p. available at: <https://mautic.appau.org.ua/asset/83:landscape-industry-4-0-in-ukraine> (Accessed 20 Aug 2020).

УДК 339.56

JEL classification: B11, E21, F15, O57

DOI:

Герасимчук В.Г.

доктор економічних наук, професор

ORCID ID: 0000-0001-9357-8925

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВЕКТОРИ І МЕХАНІЗМИ КОНВЕРГЕНЦІЇ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА БОЛГАРІЇ

VECTORS AND MECHANISMS OF CONVERGENCE OF MODELS OF SOCIO- ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE AND BULGARIA

У статті розглянуто питання зовнішньоекономічної політики як однієї з найважливіших функцій держави. Аналізуються тенденції розвитку торговельно-економічних відносин між народами древньої Русі та Болгарією ще за часів IX-XIII ст., а також в період впровадження в Україні та Болгарії ринково-ліберальної моделі розвитку (з 1991р.). Досліджено відносини між народами двох країн з огляду на історичні зв'язки, етнічну, мовну та релігійну близькість, писемність (кирилиця), традиції та звичаї. Викладено критичний аналіз трансформаційних процесів в соціально-економічній сфері двох країн у період з кінця 80-х років XX ст. до сьогодні (2020р.) Надана характеристика досягнутим результатам та існуючим проблемам в економіці Болгарії за роки її членства в ЄС. Звернено увагу на доцільність з боку України використовувати досвід Болгарії у процесі виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Виявлено вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на формування та вдосконалення соціально-економічних моделей розвитку двох країн. Досліджується динаміка, структура і ефективність взаємної торгівлі найважливішими видами товарів та послуг з урахуванням переорієнтації векторів співпраці переважно з країн СНД на країни ЄС. Розроблено рекомендації щодо активізації товарообмінних операцій між двома державами. Розглянуто основні напрями конвергенції економічних моделей України та Болгарії: дерегулювання економічної діяльності, створення спільних підприємств, диверсифікація єврорегіонального співробітництва, участь у технологічних програмах ЄС, зміцнення науково-технічних зв'язків, розвиток енергетичного комплексу, розширення сфери надання туристичних послуг, впровадження нових форм вдосконалення фінансових механізмів та інструментів, перехід до цифрової економіки. Запропоновано заходи щодо посилення спільних дій, спрямованих на завоювання більш гідного місця і підвищення ролі України і Болгарії на європейському і світовому ринку товарів і послуг.

Ключові слова: європейська інтеграція, конвергенція, конкурентоспроможність, структура зовнішньої торгівлі, торговельно-економічні відносини, трансформаційні процеси, якість життя

The article considers issues of foreign economic policy as one of the most important functions of the state. The author analyzes the trends in the development of trade and economic relations between the peoples of ancient Russia and Bulgaria as early as the 9th-13th centuries, as well as during the introduction of a market-liberal development model in Ukraine and Bulgaria (since 1991). The relations between the peoples of the two countries are studied, taking into account historical ties, ethnic, linguistic and religious affinity, writing (Cyrillic), traditions and customs. A critical analysis of the transformation processes in the socio-economic sphere of the two countries in the period from the end of the 80s to the present (2020) is presented. The characteristic of the achieved results and existing problems in the Bulgarian economy over the years of its membership in the EU is presented. Attention is drawn to the advisability of Ukraine to use the experience of Bulgaria in the process of implementing the Association Agreement between Ukraine and the EU. The influence of internal and external factors on the formation and improvement of socio-economic development models of the two countries is revealed. We study the dynamics, structure and effectiveness of mutual trade in the most important types of goods and services, taking into account the reorientation of the vectors of cooperation mainly from the CIS countries to the EU countries. Recommendations have been developed on enhancing the exchange of goods between the two states. The main areas of convergence of economic models of Ukraine and Bulgaria are considered: deregulation of economic activity, creation of joint ventures, diversification of Euroregional cooperation, participation in EU technological programs, strengthening scientific and technical ties, developing the energy sector, expanding the scope of tourism services, improving financial mechanisms and tools, transition to a digital economy. Measures are proposed to strengthen joint actions aimed at winning a more worthy place and role of Ukraine and Bulgaria in the European and world market of goods and services.

Keywords: uropean integration, convergence, competitiveness, foreign trade structure, trade and economic relations, transformation processes, quality of life

Вступ. “*A Iove principium (Лат.)*. – Початок – з Юнітера (Спочатку – про головне)”. Серед стратегічних цілей зовнішньої політики України визначені європейська та євроатлантична інтеграція, формування відносин стратегічного партнерства з ЄС, США, активна участь у діяльності ООН, інших міжнародних організацій (СОТ, МВФ, СБ, ЮНІДО і т.д.), посилення її ролі і місця у світовому господарстві, міжнародному розподілі праці. Бажання максимальної конвергенції до європейських цінностей, до інтеграції в економічній сфері з ЄС заслуговує на увагу та підтримку. Разом з тим, ще у період обговорення основних положень майбутньої Угоди про асоціацію з ЄС автор ставив питання: «Україна: якщо в ЄС, то в лідери чи аутсайтери?» [1].

Вибір теми дослідження пов'язаний з Болгарією. По-перше, Україну і Болгарію єднає етнічна, мовна та релігійна близькість, торговельні та культурно-історичні зв'язки. Ці взаємозв'язки варто розглядати з позицій цивілізаційного розвитку [2]. По-друге, досвід Болгарії з підготовки до вступу та перебування з 2007 р. у складі ЄС не лише цікавий, а й необхідний для використання нашою державою на

шляху до розширення кола країн-членів ЄС. Відомий український політик В.М. Литвин наголошує: «Такий досвід заслуговує на те, щоб уважно його вивчити і взяти з нього все повчальне і корисне. Вбачаю в цьому ключовий напрям співпраці з болгарськими колегами» [3]. Тобто, йдеться про конвергенцію (*від лат. convergo «зближую»*) економічних моделей України та Болгарії, у т.ч. в рамках функціонування ЄС [4], [5].

Проблемам розвитку відносин між двома країнами присвячена чимала кількість досліджень. Їх результати знайшли відображення в монографіях, збірниках наукових праць, аналітичних записках, дисертаціях за участю багатьох науковців. Серед авторів виділимо: М.Ф. Балтажи [6], Т.В. Бурлай [5], В.Г. Герасимчук [1], В.М. Литвин [3], В. А. Смолій та Д. Х. Вачков [7], Ю.М. Пахомов [2], В.Б. Перхавко [8]. Разом з тим, чимало аспектів теоретичного та практичного характеру стосовно відносин між нашими країнами залишаються недостатньо розкритими.

За період перебування в ЄС Болгарія залишається у нижній частині рейтингу країн-членів ЄС за найважливішими показниками. Україна де-факто знаходиться в аналогічній ситуації (див. табл.1). Йдеться про ВВП (ПКС) на душу населення, середній розмір зарплати, тривалість життя, ІЛР та ін. Обидві країни за рівнем індустріалізації ЮНІДО віднесені до країн та економік з промисловістю, що розвивається (32 держави).

В якому краще стані долучатися до тієї чи іншої групи країн? У стані успішної та багатой чи бідної та проблемної країни? Мабуть, дійсно «треба для свого міжнародного утвердження брати безпосередню участь у формуванні нового світопорядку, а не задовольнятися статусом пасивного спостерігача» [3]. Нами підтримується думка В.М. Литвина стосовно того, що «в сучасному динамічному світі, за умов формування новітньої системи міжнародних відносин перед нашими країнами постає багато схожих завдань та спільних проблем, розв'язання яких можливе лише через координацію дій, поглиблення співробітництва і взаємну підтримку. Адже в об'єднаній Європі, входження до якої визначено основним зовнішньополітичним пріоритетом і України, і РБ, їхні двосторонні відносини повинні вийти на якісно новий рівень» [3].

Таблиця 1 – Порівняльні соціально-економічні характеристики України та Республіки Болгарія

Показники	Україна	Болгарія
Площа, кв. км	603549 (44)	110910 (103)
Чисельність населення, чол.	41 820 641 (34)	7 000 039 (106)
ВВП (номінал), млрд \$	131 (57)	65,2 (72)
ВВП (ПКС), млрд \$	390 (49)	162 (77)
ВВП (ПКС) на душу населення, \$	9287 (112)	23169 (59)
Середній розмір оплати праці, \$ (нетто)	194,88 (103)	492,89 (70)
Рівень тривалості життя, років	72,1 (110)	74,9 (80)
Індекс людського розвитку (ЛІР)	0,751 (88)	0,813 (51)

Примітка: В дужках вказані місця країни у світових рейтингах станом на 01.01.2020р.

Постановка завдання. *“In magnis et voluisse sat est (Lat.). – У великих [справах] досить [вже] того, що було бажання”*. Метою підготовленої статті є поглиблення теоретичних та методологічних положень механізму формування та успішної реалізації міжнародних торговельно-економічних відносин на прикладі довготривалого і взаємовигідного співробітництва між Україною та РБ в рамках інтеграційних та конвергенційних процесів з ЄС.

Методологія дослідження. *“Ignoratis terminis artis ignoraturet ars. – Якщо невідомі терміни науки, невідома і [сама] наука”*. Теоретичну та методологічну основу дослідження формують ключові положення економічної теорії, концептуальні підходи до вивчення проблем циклічності розвитку соціально-економічних систем, геополітики, глобалізації та сталого розвитку, інтеграційних та конвергенційних процесів у світовому господарстві. Досягнення поставленої мети забезпечило використання комплексного підходу до застосування загальнонаукових і спеціальних методів наукового пошуку (ретроспективного, логічного та порівняльного аналізу, системно-структурний, причинно-наслідкового зв'язку та ін.).

Результати дослідження. **Історичне коріння українсько-болгарських відносин як надійна основа успіху в майбутньому.** *“Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis (Lat.). – Історія – свідок часів, світло істини, життя пам'яті, вчителька життя, вісниця старовини”*. Ще у далекі часи VII–IX ст. закладався фундамент взаємовигідних торгових зв'язків між слов'янськими народами, між народами Давньої Русі та болгарами на основі близькості територій, спільності чи схожості історії, мови, писемності, релігії, культури, традицій та звичаїв. За твердженням І. Шишманова, Україна, як і Болгарія, має «блискуче історичне та культурне минуле. Згадайте про Київське князівство, Олега, Ольгу, Володимира та відомого в нашій історії Святослава» [5].

Особливо варто торкнутися глибокого коріння взаємовідносин за часів існування Першого Болгарського царства (681–1018 рр.) та Київської Русі (862/882–1132/1240 рр.). Наголосимо, що за часів правління болгарського царя Бориса I (852-889рр.) і київського князя Ярослава Мудрого (1016-1018 рр., 1019-1054 рр.) звідусіль їхали переважно до них на поклін, а не навпаки.

Шлях «з варяг у греки» пролягав по Дніпру, через Чорне море в Балканську Болгарію і Візантію. При цьому київські купці взаємодіяли з болгарською стороною з низки питань. Вони зупинялися на нічліг, поповнювали продовольство, здійснювали ремонт кораблів і т.п. на шляху до Візантії. До Болгарії з давньої Русі завозилися знамениті хутра та інші товари. Болгари в обмін пропонували вино, південні фрукти, прянощі, дорогі тканини і предмети розкоші. Поряд з натуральним обміном в торгівлі використовувався грошовий обмін. В якості грошових знаків в розрахунок бралися візантійські монети і срібло (гривня). Грецький шлях підтримувався за участю не лише торговців, а й воїнів, послів, церковних діячів, паломників і мандрівників. З доступних джерел відомо, що саме з Охридської церкви за часів існування Першого Болгарського царства прийшли в Київ перші митрополити, церковна організація і хрещення Русі [7], [8].

Від планової до ліберально-ринкової моделі економічного розвитку. *“Laudamus veteres, [sed nostris utimur annis] (Lat.). – Ми захоплюємося старовиною, [але живемо сучасністю]”*. Об'єднання Німеччини (1990 р.), розпад Радянського Союзу (1991 р.) та Югославії (1991-2008 рр.) докорінно змінив політичну та економічну ростановку сил у світі. Біполярна система впливу у міжнародних відносинах (США-СРСР) змінилася на модель однополярного світу. В Болгарії, а згодом і в Україні розпочався процес різкого переходу до ліберальної моделі господарювання. Принципи організації ліберально-ринкової економіки відповідали духу ідеології «Вашингтонського консенсусу» (ВК), запропонований американським економістом Дж. Вільямсоном у 1989 р. в праці «Перебудова Латинської Америки: що сталося?» [9]. Принципи ВК продовжують втілюватися і в Україні, і в Болгарії у вигляді численних реформ, стратегій, указів і т.п. Тішитися високими результатами внаслідок реформування економіки обом країнам поки що зарано (табл.1).

У 1985 р. Болгарія, за даними Світового банку, за рівнем ВВП (ПКС) на душу населення (\$1915) займала 30-е місце в світовому рейтингу. У 2018 р., за даними МВФ, країна опинилася на 59-й позиції (\$23169), причому останню серед 28 країн-членів ЄС. Україна за вказаним показником у 1992 р. займала 60-е місце у рейтингу (\$6403), а в 2018 р. опинилася на 112-у місці (\$9287) серед 189 країн. Україна за ВВП (ПКС) на душу населення відстає від Болгарії у 2,5 рази. Частка

Болгарії у світовому ВВП складає 0,0553% (2019 р.) порівняно з 0,0947% у 1990 р., тобто показник знизився в 1,7 рази. Доля України за даними на 2018 р. у світовому ВВП склала 0,29%, у 1992 р. – близько 1%, тобто упродовж 26 років вона знизилася у 3,5 рази.

Якщо звернутися до рейтингу країн щодо зростання ВВП (ПКС) за період з 1990-2018 рр. у відсотках за даними СБ, то серед 169 країн світу Болгарія займає 161-е місце (136%, 7,2% за рік), Україна – останнє місце (11%, 0,6% за рік). Україну від Болгарії в рейтингу відокремлює лише 8 позицій [10]. Темпи росту присутності України і РБ на світовому ринку упродовж останніх трьох десятиліть зростають, але ці темпи помітно відстають від багатьох країн світу.

Стан зовнішньої торгівлі Болгарії та України. “*Concordia parvae res crescent, [discordia maximae dilabuntur] (Лат.). – У злагоді і малі держави (малі справи) зростають, [при розбраті і великі руйнуються]*”. Економічний потенціал країни можна достатньо об’єктивно оцінити за його експортною складовою. Дані табл. 2. свідчать про тенденції її зростання в обох країнах. Помітне зниження активності в період криз вказує на вразливість експортної номенклатури товарів і послуг обох країн від зміни кон’юнктури. На початковий період демократичних реформ (1994 р.) експортний потенціал України перевищував болгарський втричі. За підсумками 2018 р. цей показник знизився до 1,4 рази.

У Болгарії як «промислово розвиненій країні верхнього середнього доходу», починаючи з 1990 р., відбулися відчутні зміни у зовнішньоекономічній політиці. Вектор інтересів країни змінився з країн колишньої РЕВ на країни ЄС. Зміни в економічній системі Болгарії у перехідний період від планової до ринкової системи господарювання відбувалися досить складно. За часів НРБ товарообіг у зовнішній торгівлі невинно зростав. Якщо його обсяг у 1975 р. склав близько \$10 млрд., то за підсумками 1989 р. він сягнув \$29,9 млрд. В структурі експорту переважали електромотори, електрокари, судна, синтетичні волокна, шкіри, рожеве масло та лікарські трави; в імпорті – верстати, обладнання для ГЕС і АЕС, автомобілі, вугілля, нафта та електроенергія [11].

На початковій стадії впровадження ліберальних реформ обсяги експортно-імпортних операцій стрімко пішли вниз. Лише у 2002 р. вдалося перевищити рівень 1995 р.: зовнішньоторговельний оборот РБ склав \$13,38 млрд., у т.ч. експорт – \$5,58 млрд., а імпорт – \$7,80 млрд. Протягом наступних 15 років у сфері зовнішньої торгівлі відбулися зміни на краще (див. рис. 1).

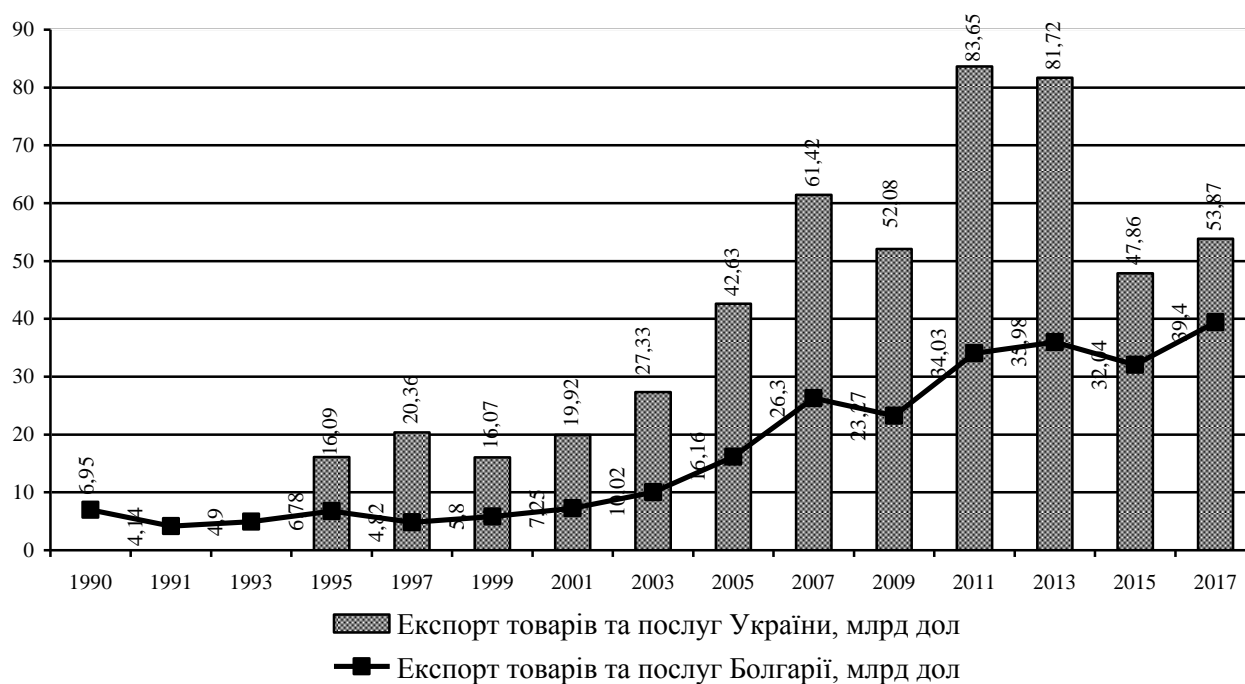

Рисунок 1 – Експорт товарів та послуг України та Болгарії, 1990-2017 рр., млрд дол

Джерело: складено автором за інформацією світового атласу даних [12]

За даними книги фактів ЦРУ обсяг експорту товарів за 2017 р. склав \$32,0 млрд., імпорту – \$36,3 млрд. Серед основних торгових партнерів з експорту – Німеччина, Італія, Румунія, Туреччина, Греція. Тобто, ключовими торговими партнерами виступають, насамперед, країни-сусіди. Імпорт в РБ надходить, насамперед, переважно з Німеччини, Росії, Італії, Румунії, Туреччини. В номенклатурі експорту переважають текстильні та продовольчі товари, сталь, залізна руда, машини і обладнання, вина, тютюн та тютюнові вироби; в імпорті – продукція машинобудування, кольорові метали і сплави, хімікати, нафта та інші сировинні матеріали [11].

В Україні зовнішньоторговельний оборот товарів та послуг за підсумками 2018 р. зріс на 11,5% у порівнянні з 2017 р. і становив \$120,1 млрд. Сальдо торговельного балансу товарів і послуг склалося негативним (-\$5,8 млрд.). Найбільша питома вага в експорті належить продукції АПК та харчової промисловості (39,3%), металургійного комплексу (24,6%), машинобудування (11,6%) та мінеральним продуктам (9,2%). Серед основних торговельних партнерів України в експорті товарів: країни ЄС, Росія, Туреччина, Китай, Індія, Єгипет. Імпорт товарів і послуг у 2018р. зріс на 14,3% у порівнянні з 2017 р. Значна частка у загальному обсязі імпорту припадає на продукцію машинобудування (30,5%), мінеральні продукти (24,8%), продукцію хімічної промисловості (18,6%) та АПК (8,8%). Країни ЄС залишаються головними торговельними партнерами. Їх питома вага у зовнішній

торгівлі у 2018р. становила 41,1%. Сальдо торгівлі з ЄС є негативним (- \$3,3 млрд.).

Крім позитивних, але явно недостатніх темпів росту експортного потенціалу, його структура і в Україні, і в Болгарії залишається переважно сировинною. Так, експорт високотехнологічних товарів в Україні у 1996 р. склав 3,9%, 2007 р. – 3,7%, 2015 р. – 8,5%, 2018 р. – 5,4%. В Болгарії даний показник змінювався наступним чином: 1996 р. – 3,9%, 2000 р. – 2,9%, 2008 р. – 6,3%, 2018 р. – 10,1%. Для порівняння наведемо дані по Німеччині: 1988 р. – 11,8%, 2000 р. – 18,6%, 2008 р. – 15,1%, 2016р. – 18,2%, 2018р. – 15,8% [12].

Ретроспектива та перспективи конвергенції соціально-економічних моделей України та Болгарії. *“Novos amicos dum paras, vetees cole (Lat.). – Поки здобуваєш нових друзів, не забувай про старих”.* Про ретроспективу торгівлі між двома країнами красномовно свідчать дані рис. 2. За період 2000-2019 рр. спостерігається наступна картина. До 2011 р. мало місце активне збільшення товарообігу, досягнувши свого максимуму у \$1083,2 млн. Упродовж 2014-2015 рр. активність проведення експортно-імпортних операцій знизилася, на що вплинули революційні події в Україні.

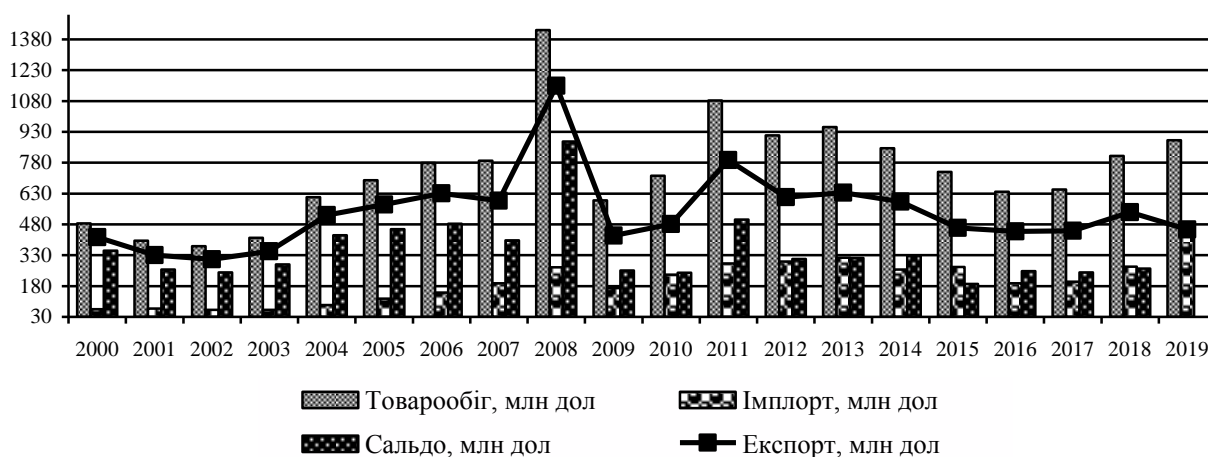

Рисунок 2– Торговля товарами та послугами між Україною та Болгарією, 2000-2019 рр., \$ млн. дол.

Джерело: складено за даними Держстату України. 2019х – дані за січень-листопад 2019 р.

Болгарія є найбільшим торговельно-економічним партнером України на Балканах. За підсумками 2018 р. основними статтями експорту товарів виступали: чорні метали та вироби з них (70%), залізничні локомотиви та їхні частини (4%), обладнання для модернізації блоків АЕС «Козлодуй» (2,7%), деревина і вироби з деревини (2,6%), кондитерські вироби (2,4%), хімічна продукція (1,7%),

папір і картон (1,7%) та меблі (1,3%) тощо. Українська сторона імпортувала: механічне обладнання, машини та механізми (19%), нафта і нафтопродукти (13%), лікарські засоби та фармацевтична продукція (9,8%), продукти неорганічної хімії (4,4%), пластмасові та пакувальні матеріали (3,8%), скло і вироби зі скла (3,8%), а також папір та картон (3,6%).

Станом на 01.07.2019 р. обсяг прямих болгарських інвестицій, залучених в українську економіку, склав \$45,3 млн. Інвестиції надходили переважно у сферу оптової та роздрібної торгівлі, транспортно-логістичну та телекомунікаційну діяльність, добувну та обробну галузь, а також у переробно-харчове виробництво [13]. Спрямованість значних обсягів болгарського капіталу в галузі з низькою доданою вартістю аж ніяк не сприяє технологічному оновленню підприємств реального сектора економіки.

Взаємовигідною може стати участь українського бізнесу в проєктах, які виконуються в РБ з залученням коштів міжнародних фінансових установ по модернізації не лише АЕС, ТЕС, а також при будівництві транспортної мережі. Варто об'єднати зусилля в сфері використання сонячної та відновлювальної енергії, енергозбереження. Існує реальна можливість постачань на ринок РБ сільськогосподарської техніки для обробки ґрунту, посіву, збору урожаю, транспортування, кормозаготівлі.

Україна входить в Топ-10 ключових туристичних партнерів Болгарії. За даними Міністерства туризму РБ, у 2018 р. країну відвідало 379 тис. туристів з України. Така тенденція знайшла своє продовження й у 2019 р. В Україні за цей проміжок часу побувало 10 тис. болгарських громадян.

Науково-технічне співробітництво здійснюється на основі Угоди між МОН України та РБ від 24.03.1998 р. Серед позитивних прикладів співпраці варто відзначити діяльність української ІТ-компанії «SoftServe». Успішно виконуються високотехнологічні контракти вітчизняними компаніями – НВО «Радій», Рівненським заводом високовольтної апаратури, харківськими підприємствами «Турбоатом» та «Манометр», НВО «Імпульс (м. Северодонецьк) в рамках модернізації АЕС «Козлодуй» [13].

В РБ зареєстровано близько 600 компаній з українським капіталом, в Україні – близько 350 підприємств за участю болгарських компаній. Зазначимо, що в РБ створені необхідні умови для успішного ведення бізнесу: розвинена сфера зовнішньої торгівлі, економічна безпека, прив'язаність болгарської валюти (лева) до євро, стабільність валютного курсу, сприятлива законодавча база для надходження інвестицій і т.д.

Важливою складовою співпраці між країнами виступає встановлення і розширення прямих контактів між регіонами, общинами, діловими колами, активізація міжлюдських контактів, розвиток відносин у сфері освіти, науки, культури, місцевого самоврядування. Особливо варто враховувати, що на території України компактно проживає болгарська громада – 234 тис. осіб, з яких понад 150 тис. мешкають в Одеській області. Болгарська національна меншина посідає п'яте місце за своєю чисельністю серед іноетнічних спільнот на українській землі. В РБ проживає 6 тис. громадян України і вихідців з України. Болгари в Україні, а українці в Болгарії «живлять нашу єдність та самобутність традиції культурно-історичної спільності слов'янства» [3].

На необхідність більш тісного спіробітництва між нашими країнами вказують наступні фактори. «По-перше, Україну і Болгарію географічно єднає з Румунією, Туреччиною, Грузією та Росією Чорне море. Всі вони – приморські сусіди. По-друге, останнім часом істотно зростає геополітичне та геостратегічне значення чорноморського регіону. Він стає перехрестям євразійських енергетичних, торговельних та інших шляхів, своєрідним мостом господарського спіробітництва між Європою і Азією» [3]. Особливу роль у цьому зв'язку відіграють ОЧЕС та Чорноморський банк з торгівлі і розвитку.

Висновки. *“Si sapis, sis apis (Lat.). – Якщо ти розумний, будь бджолою”.* Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі держави відзеркалюють стан її соціально-економічної системи. Україна і Болгарія розрушили планову економіку і перейшли на рейки ліберально-ринкової. Результатом є позитивні зрушення, але їх темпи суттєво відстають практично від усіх європейських країн і не лише. Намічені реформи втілюються половинчато. Експортний потенціал носить переважно не високотехнологічний, а сировинний характер. Серед множини невирішених проблем: низький рівень управління змінами, недосконалість правової системи, корупція, інфляція, відтік найбільш активної частини населення за кордон, зниження темпів промислового виробництва, низька продуктивність праці і т.д. Перспективними сферами співпраці між двома державами визначено наступні: енергетика; інновації та промисловість; інфраструктура та транспорт; інформаційно-комунікаційні та цифрові технології; агропромисловий комплекс; будівництво. Розширенню зв'язків має сприяти вдосконалення законодавчої бази, фінансово-кредитних механізмів, системи податкових преференцій. Варто шукати шляхи підвищення синергічного ефекту від співпраці обох країн на європейському та світовому ринку. Стратегія розвитку експортного потенціалу повинна стати важливою складовою у підвищенні економічної безпеки України та Болгарії.

Література:

1. Герасимчук В.И. Украина: если в ЕС, то в лидеры или аутсайдеры? Management and Engineering'13: Conference Proceedings. Vol. II / [XI International Conference] (Sozopol, Bulgaria, 24-27 June 2013). Sozopol: TU – Sofia, FM, 2013. P. 871-880.
2. Цивилизационная структура современного мира: в 3 т. Т. 1: Глобальные трансформации современности / ред. Ю. Н. Пахомов [и др.]; Ин-т мировой экономики и междунар. отношений НАН Украины. Киев : Наукова думка, 2006. 686 с.
3. Литвин В. Українсько-болгарські відносини: минуле як перспектива майбутнього. Голос України. 2004. 24 січня. (№ 27). С. 3. URL: <https://www.golos.com.ua/article/237173>.
4. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія / ред.: Д. Лук'яненко, В. Чужиков, М. Г. Вожняк. Київ : КНЕУ, 2010. 719 с.
5. Бурлай Т.В. Соціально-економічна конвергенція: теорія та практика : монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 364 с.
6. Балтажи Н. 100 лет отношений Киева и Софии. День. 2018. 16 февр. (№28-29). С. 2. URL: <http://m.day.kyiv.ua/ru/article/den-planety/100-let-otnosheniy-kieva-i-sofii>
7. Україна і Болгарія в історії Європи: зб. наукових праць / Упоряд.: І. Манасієва, І. Матяш; Ред. кол.: В. Смолій, Д. Вачков та ін. Київ: Інститут історії України, 2019. 560 с.
8. Перхавко В.Б. О торговых контактах Киева с Болгарией в IX—XII вв. Проблемы социально-экономической истории феодальной России. АН СССР. Москва: Наука, 1984. С. 92-98.
9. John Williamson (ed.). Latin American Adjustment. How Much has Happened? Washington, D.C.: Institute for International Economics, 1990. P. XV + 445.
10. Список стран по росту ВВП (ППС) в период с 1990 по 2018 год в процентах по данным ВБ. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
11. Экономика Болгарии: промышленность, сельское хозяйство, торговля, финансы. URL: <http://www.gecont.ru/articles/econ/bulgar.htm>.
12. Мировой Атлас Данных – Кноема. Украина. Внешняя торговля. Экспорт товаров и услуг. URL: <https://knoema.ru/atlas/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.
13. Посольство України в Республіці Болгарія. Торговельно-економічне співробітництво. URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/>

References:

1. Gerasimchuk, V.I. (2013), “Ukraine: esli v ES, to v lideryi ili autsayderyi?” Proceedings of the International Conference “Management and Engineering’13”, Vol. II, TU Sofia, Sozopol, Bulgaria, pp. 871-880.
2. Pahomov Yu. N. et al. (2006), *Tsivilizatsionnaya struktura sovremennogo mira* [Civilizational structure of the modern world], Vol.1, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
3. Lytvyn, V. (2004), *Ukrains'ko-bolhars'ki vidnosyny: mynule iak perspektyva majbutn'oho*, Holos Ukrainy [The Voice of Ukraine], Is. 27, p. 3, available at: <https://www.golos.com.ua/article/237173>.
4. Luk'ianenko, D. et al. (2010), *Konverhentsiia ekonomichnykh modelej Pol'schi ta Ukrainy* [Convergence of economic models of Poland and Ukraine], Kyiv, KNEU, Ukraine.
5. Burlaj, T.V. (2019), *Sotsial'no-ekonomichna konverhentsiia: teoriia ta praktyka* [Socio-economic convergence: theory and practice], Kyiv, DU «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», Ukraine.

6. Baltazhi, N. (2018), 100 let otnosheniy Kieva i Sofii. *Den* [The Day], No. 28-29, p.2, available at: <http://m.day.kyiv.ua/ru/article/den-planety/100-let-otnosheniy-kieva-i-sofii>
7. Manasiieva, I. et al. (2019), *Ukraina i Bolharia v istorii Yevropy*, [Ukraine and Bulgaria in the history of Europe], Kyiv, Instytut istorii Ukrainy, Ukraine.
8. Perkhavko, V.B. (1984), O torhovykh kontaktakh Kyeva s Bolharyej v IX—XII vv. *Problemy sotsyal'no-ekonomycheskoj ystoryi feodal'noj Rossyy* [Problems of socio-economic history of feudal Russia], Moscow, Nauka, USSR.
9. Williamson, J. et al. (1990), *Latin American Adjustment. How Much has Happened?* Washington, D.C.: Institute for International Economics, The United States.
10. Spisok stran po rostu VVP (PPS) v period s 1990 po 2018 god v protsentah po dannym WB, available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
11. Ekonomika Bolgarii: promyshlennost, selskoe hozyaystvo, trgovlya, finansyi, available at: <http://www.gecont.ru/articles/econ/bulgar.htm>.
12. Mirovoy Atlas Danniyh – Knoema. Ukraina. Vneshnyaya trgovlya. Eksport tovarov i uslug, available at: <https://knoema.ru/atlas/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.
13. Embassy of Ukraine in the Republic of Bulgaria. Trade and economic cooperation, available at: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/>.

УДК 314.748 (477)

JEL classification: C51, F22, H24, J08, J18

Глущенко Я. І.

канд. економ. наук, доцент
ORCID ID: 0000-0003-1454-0369

Моїсеєнко Т. Є.

канд. економ. наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-2074-8062

Черненко Н. О.

канд. економ. наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-7424-7829

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ НА РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

THE IMPACT OF TAXATION ON THE REGULATION OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION

Проведене дослідження обумовлене актуальністю вивчення процесів трудової міграції, оскільки саме зазначений процес є вагомим фактором впливу на рівень соціального та економічного розвитку держави. Без належного рівня удосконалення економічної, податкової та соціальної політики наслідки міграційних процесів можуть негативно відобразитись на рівні розвитку країни.